

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Rekruttering og generasjonsoverganger i reindriften

Vurdering av økonomiske tilskudd

NIBIO RAPPORT | VOL. x | NR. x | 2016

[Forfatter m.fl.]

[Divisjon, og/eller avdeling/senter]

Tor-Arne Bjørn, Stig Rune Smuk og Erlend Winje

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
08.12.2021	Vol/nr/år	Lukket til	Prosjektnr	Arkivnr
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-[xxxx-x]	2464-1162	Antall sider	1	

OPPDRAKSGIVER/EMPLOYER:

Landbruksdirektoratet

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Olivia Olaussen

STIKKORD/KEYWORDS:

Rekruttering og generasjonsoverganger i reindriften, tilskuddsordninger

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Reindrift

SAMMENDRAG/SUMMARY:

NIBIO har i denne rapporten utredet bestemte virkemidler som skal bidra til å sikre hensiktsmessige generasjonsoverganger i reindriften. Rapporten tar for seg rekrutteringssituasjonen i reindriften og tiltak over reindriftsavtalen: tidligpensjonsordningen, etableringstilskudd, særskilt driftstilskudd for ungdom og fagbrevordningen i reindriften. Vi har gjennomført intervjuer med et utvalg av personer som har vært mottakere av de ulike tilskuddene. Vi finner at formålet med de ulike ordningene for en stor del oppfylles og at de som har benyttet seg av tilskuddene i hovedsak er fornøyde. Intervjuene med siidaandelsledere som er i aldersgruppen 57-67 år hvor de har mulighet for å søke tidligpensjon, men har valgt å ikke gjøre det viser imidlertid en bekymring for en forverret økonomisk situasjon dersom de skulle gå over på tidligpensjon. Det er økonomisk krevende å klare seg på tilskuddet til tidligpensjon og det dyretall tidligpensjonisten har anledning til å ha i beivokning dersom en ikke har muligheter for å skaffe seg annet inntektsgivende arbeid oppfattes som for lavt. Vi foreslår derfor at den som overtar driften til en som tar tidligpensjon gis rett til å søke et rentefritt lån for å kjøpe ut livdyrene til tidligpensjonisten basert på en avtale mellom partene. Vi har også vist til mulige finansieringsordninger for reindriften i likhet med det øvrig landbruksnæring har gjennom Landkreditt. Disse mulighetene bør etter vår mening være med i en utredning om økonomiske forhold ved generasjonsoverganger i reindriften.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Troms og Finnmark, Nordland, Trøndelag, Innlandet

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Tromsø

STED/LOKALITET:

Tromsø og Tana

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

GODKJENT /APPROVED

[Navn Navnesen]

BJØRN HÅVARD EVJEN

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

[Navn Navnesen]

TOR ARNE BJØRN

Forord

På oppdrag fra Landbruksdirektoratet har NIBIO utredet bestemte virkemidler som skal bidra til å sikre hensiktsmessige generasjonsoverganger i reindriften. Rapporten tar for seg rekrutteringssituasjonen i reindriften og tiltak over reindriftsavtalen: tidligpensjonsordningen i reindriften, etableringstilskudd, særskilt driftstilskudd for ungdom og fagbrevordningen i reindriften. Store deler av rapporten baserer seg på tilbakemeldinger fra mottakere av de ulike tilskuddsordningene og andre informanter med relevant kunnskap samt referansegruppen for prosjektet. NIBIO takker alle disse for deres bidrag.

Tromsø, 08.12.21

Tor Arne Bjørn

Innhold

1	Innledning.....	7
1.1	Bakgrunn.....	7
1.2	Metode	7
2	Mål for reindriftspolitikken	8
3	Rekrutteringssituasjonen i reindriften	9
4	Tilskuddsordningene	11
4.1	Tidligpensjonsordningen	11
4.1.1	Intervju med mottakere av tidligpensjon.....	12
4.1.2	Intervju med siidaandelsledere som ikke har søkt tidligpensjon	13
4.2	Etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd til ungdom	14
4.2.1	Intervju med mottakere av etableringstilskudd.....	14
4.2.2	Intervju med mottakere av særskilt driftstilskudd for ungdom	16
4.3	Fagbrevordningen.....	17
4.3.1	Intervju med lærlinger	18
4.3.2	Intervju med lærebedrifter	20
5	Diskusjon/vurderinger	21
5.1	Tidligpensjonsordningen	21
5.2	Etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd for ungdom	22
5.3	Fagbrevordningen.....	23
6	Konklusjoner og anbefalinger	25
6.1	Konklusjoner.....	25
6.2	Anbefalinger	25
7	Vedlegg	27

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Avtalepartene for Reindrifftsavtalen ble enige om mandat som følger av sluttprotokoll fra forhandlingene om Reindrifftsavtalen 2021/2022 punkt 2.1.4.2. Mandat for utredning av tiltak som sikrer rekruttering og generasjonsoverganger i reindrifften er som følger:

- a. Kartlegge rekrutteringssituasjonen i reindriffts-næringen.
- b. Kartlegge og vurdere hvordan tiltak over Reindrifftsavtalen legger til rette for rekruttering og hensiktsmessige generasjonsoverganger. Herunder en særlig gjennomgang av følgende ordninger:
  - Tidligpensjonsordningen
  - Etableringstilskudd
  - Særskilt driftstilskudd for ungdom
  - Fagbrevordningen
- c. Med bakgrunn i kartleggingen og gitte reindrifftspolitiske mål, foreslå eventuelle endringer i eksisterende ordninger og/eller etablering av nye tiltak som kan bidra til hensiktsmessige generasjonsoverganger i reindrifften.

1.2 Metode

Fra Landbruksdirektoratet har vi fått oversikt over tilskuddsmottakere for tidligpensjonsordningen, etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd for ungdom de siste fem år. Fra Opplæringskontoret for reindrift og duodji har vi fått oversikt over et utvalg av personer som har vært på eller har en aktiv lærlingekontrakt og deres vertsbedrifter. Basert på disse oversiktene har vi gjennomført intervjuer basert på en intervjumal med et utvalg av personer som har vært mottakere av de ulike tilskuddene. Når det gjelder tidligpensjonsordningen har vi også intervjuet siidaandelsledere som er i aldersgruppen 57-67 år, men som ikke har benyttet seg av muligheten for å søke tidligpensjon. Alle informantene er anonymisert i rapporten.

Før utarbeidelse av intervjumal har vi hatt samtaler med saksbehandlere på tilskuddsordningene hos Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Nordland og Trøndelag samt Opplæringskontoret for reindrift og duodji.

I forbindelse med tidligpensjonsordningen har vi også vært i kontakt med Norges Bondelag for å høre om erfaringer med tidligpensjonsordningen i jordbruket.

Det har vært avholdt tre møter med referansegruppen som består Per Mathis Oskal og Lars Persen Gaup for NRL/NBR, Olivia Olaussen fra landbruksdirektoratet og Lill-Tove Voje Skorge fra Landbruks- og matdepartementet.

2 Mål for reindriftspolitikken

Reindriftspolitiske mål er knyttet til en økonomisk-, økologisk- og kulturell bærekraftig reindrift. Målene står i innbyrdes sammenheng: økologisk bærekraft gir grunnlag for økonomisk bærekraft og sammen danner økologisk og økonomisk bærekraft grunnlaget for å kunne ivareta og utvikle den kulturelle bærekraften. Den tredelte målsettingen ble første gang trukket opp i forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 28 (1991-92) *En bærekraftig reindrift*, og er senere behandlet i Meld. St.32 (2016-2017) *Reindrift lang tradisjon – unike muligheter*. En arbeidsgruppe har senere utarbeidet forslag til kriterier og indikatorer for disse målene som finnes i rapport fra Landbruksdirektoratet Rapport nr. 40/2020 *Kriterier for bærekraftsmålene i reindriftspolitikken*.

Det er ikke egne uttalte reindriftspolitiske mål i forhold til rekruttering og generasjonsoverganger i reindriften, men avtalepartene har over tid prioritert tiltak som skal bidra til overdragelse av siidaandel til personer under 35 år over reindriftsavtalen (Prop. 189 S 2021-2022, Endringer i statsbudsjettet under Landbruks- og matdepartementet, Reindriftsavtalen 2021/2022).

Det er også en målsetting å bevare reindriften som en familiebasert næring hvor siidasystemet og det etablerte arbeidsfellesskapet og rekrutteringen i næringen er sentralt. I meldingen Reindrift Lang tradisjon – unike muligheter kap. 6.1 oppsummeres dette slik:» *Utover at en familiebasert næring bidrar til reindriftssamisk kultur og levesett, innebærer dette at reindriften også har tilgang på arbeidskraft i arbeidsintensive perioder. Det er nødvendig at yngre generasjoner får delta i aktiviteter tilknyttet den daglige driften og andre reindriftsrelaterte aktiviteter. Gjennom slik deltakelse skjer det en viktig kunnskapsoverføring som ikke nødvendigvis kan læres på skolebenken, men som er av stor betydning for de som fremover skal ha sin hovedvirksomhet i reindriften. I tillegg er slik deltakelse sentralt for ivaretagelse og utvikling av den reindriftssamiske kulturen.»*

3 Rekrutteringssituasjonen i reindriften

Statistikk fra Totalregnskapet for reindriftsnæringen viser en generell økning i antall unge siidaandelsledere i Norge fra 2010 til 2020 selv om det varierer litt i de ulike reinbeiteområdene. Ser vi på aldersgruppen under 30 år har det vært en svak økning fra 11 % i 2010 til 14 % i 2020. Samtidig har det vært en nedgang fra 43 % til 40 % i andelen siidaandelsledere over 50 år i samme tidsperiode.

Reinbeite- område	2010			2015			2020		
	<= 30	31-50	> 50	<= 30	31-50	> 50	<= 30	31-50	> 50
Polmak/Varanger	14 %	41 %	45 %	11 %	48 %	41 %	11 %	55 %	34 %
Karasjok	12 %	47 %	41 %	18 %	42 %	40 %	18 %	39 %	43 %
Øst-Finnmark	13 %	45 %	42 %	16 %	43 %	40 %	16 %	43 %	40 %
Vest-Finnmark	13 %	49 %	38 %	9 %	50 %	41 %	17 %	47 %	35 %
Troms	4 %	39 %	57 %	8 %	45 %	47 %	6 %	56 %	38 %
Nordland	7 %	48 %	45 %	7 %	55 %	38 %	8 %	48 %	45 %
Nord-Trøndelag	8 %	49 %	44 %	10 %	36 %	54 %	8 %	41 %	51 %
Sør-Tr./Hedmark	7 %	43 %	50 %	0 %	43 %	57 %	3 %	40 %	57 %
Totalt	11 %	47 %	43 %	10 %	46 %	43 %	14 %	46 %	40 %

Tabell 1. Fordeling av siidaandelsleders alder på områdenivå i 2010, 2015 og 2021 (Kilde: Totalregnskapet 2019).

Ser vi nærmere på siidaandelsledere i aldersgruppen under 30 år også i forhold til utvikling av reintall i samme tidsperiode, viser tabellen under at det flere i 2020 enn i 2010, og samtidig færre som har fra 1-99 rein og over 600 rein i 2020 enn i 2010. Det gjøres oppmerksom på at i enkelte siidaandeler har ikke leder rein, mens andre medlemmer i siidaandelen er reineiere.

2010					2015					2020				
Ant. Enheter	Reintall				Ant. Enheter	Reintall				Ant. Enheter	Reintall			
	1-99	100-250	251-600	>600		1-99	100-250	251-600	>600		1-99	100-250	251-600	>600
52	25 %	40 %	31 %	4 %	48	10%	60%	27%	2%	66	15%	61%	23%	2%

Tabell 2. Antall siidaandelsledere under 30 år i 2010, 2015 og 2020 og reintall i samme periode. (Kilde: Totalregnskapet 2019).

Trenden som vises i tabellene over ble også bekreftet i samtaler med saksbehandlere hos Statsforvalterne som opplyste at de så en svak økning i antallet unge reindriftsutøvere. Antallet søkere til fagbrevordningen bekrefter også at det er en økende interesse. I 2019 og 2020 har søknadsmassen vært så stor at Opplæringskontoret har måttet anmode interesserte i å vente med å sende søknad til neste opptak (Opplæringskontoret for reindrift og duodji, Årsmelding 2020-2021).

En gjennomgang av utbetalinger av etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd for ungdom viser et tilsvarende bilde. I perioden 2015-2019 økte antall etableringstilskudd fra 25 i 2015 til 55 i 2019 mens tilsvarende tall for driftstilskudd til ungdom var 43 og 56. (Prop. 189 S 2021-2022, Endringer i statsbudsjettet under Landbruks- og matdepartementet, Reindriftsavtalen 2021/2022).

Det generelle bildet for rekruttering til reindriften viser en økning i antall unge. En arbeidsgruppe leverte i 1997 «Rapport fra generasjonsutvalget». Arbeidsgruppen anså at andelen unge utøvere under 30 år burde ligge mellom 20 og 25 % for å ha en balanse mellom fysisk arbeidskraft og kompetanse. Andelen på 14 % i 2020 er fortsatt et godt stykke unna i forhold til dette målet.

Det er også en skjev kjønnsbalanse blant unge i reindriften. Ifølge tilsendt statistikk fra Landbruksdirektoratet er det 140 siidaandelsledere som er under 35 år i 2020. Av disse er det kun 23 som er kvinner.

4 Tilskuddsordningene

Vi vil her gi en oversikt over de ulike tilskuddsordningene og et sammendrag av respondentenes oppfatninger og erfaringer med disse ordningene.

4.1 Tidligpensjonsordningen

Ved forhandlingene om reindriftsavtalen for 1999/00 ble partene enige om å innføre en tidligpensjonsordning for reindriften fra 1. januar 2000. «Ordningen skal bidra til å gjøre det mulig for reindriftsutøvere å gå ut av næringen før de har rett til alderspensjon etter Folketrygdens bestemmelser. Siktemålet er å stimulere til tidligere generasjonsoverganger, for derigjennom å oppnå en bedre tilpasning av reintall og struktur i næringa. Ordningen legges opp etter de samme prinsipper som ordningen med tidligpensjon for jordbrukere som ble gjennomført fra 01.01.99, men med nødvendig tilpasning utfra forholdene i reindriften.» (St.prp. nr. 54 1988-99 om reindriftsavtalen 1999-2000).

Vilkår for å motta tidligpensjon står i **forskrift av 14. juni 2010 om tidligpensjon i reindriften**. Forskriften for søknadsåret 2020/2021 trådte i kraft 1. juli 2019.

Tidligpensjonsordningen har som formål å «*bidra til å lette generasjonsoverganger i reindrift for de som har hatt hoveddelen av sine inntekter fra reindrift. Ordningen skal videre stimulere til at reintallet og sysselsettingsstrukturen tilpasses næringens ressurs- og inntektsgrunnlag*». (Forskrift om tidligpensjon i reindriften § 1, Lovdata)

I forskriften er det en del begreper som er sentrale for retten til tidligpensjon og beregning av størrelsen på tilskuddet. § 3 omhandler definisjoner. I forskriften menes med:

- a) referanseperiode; fem sammenhengende år der siste år er to år tilbake i tid i forhold til søknadsåret,
- b) referanseinntekt; summen av: næringsinntekt fra reindrift og utbetalte sykepenger som er opptjent gjennom reindrift i referanseperioden, dividert på fem,
- c) annen inntekt; lønnsinntekt, næringsinntekt og sykepenger som ikke er opptjent gjennom reindrift, utbetalte dagpenger, uføretrygd og arbeidsavklaringspenger i referanseperioden dividert på fem,
- d) samlet inntekt; summen av referanseinntekt og annen inntekt,
- e) enbrukerpensjon; tidligpensjon som ytes leder av siidaandel,
- f) tobrukerpensjon; tidligpensjon som ytes leder av siidaandel og dennes ektefelle/samboer, uavhengig om siidaandelen er registrert på en eller begge ektefellene/samboerne.

Forskriftens § 4 stiller krav om at siidaandelen er overdratt eller avviklet for å oppnå tidligpensjon og den som overdrar eller avvikler skal skriftlig bekrefte at de ikke vil gjenoppta reindrift. Videre kreves det attestasjon fra statsforvalteren på at reinen er overdratt og eventuell dokumentasjon på at reinen er slaktet. Ny eier kan ikke være overdragerens ektefelle/samboer, foreldre eller søsken. En som har gått av med tidligpensjon kan ha inntil 20 rein i bevoktning i en siidaandel. Ektefeller/samboere kan ha inntil 30 rein.

For å utløse tidligpensjon må leder av siidaandel på overdragelses- eller avviklingstidspunktet ha hatt siidaandelen selv i minst de siste 15 år (§ 5). Retten til tidligpensjon gjelder fra fylte 57 år og bortfaller den måneden vedkommende fyller 67 år. Aldersgrensen gjelder både for utløsning av enbrukerpensjon eller for tobrukerpensjon sammen med ektefelle/samboer (§ 6).

For å ha rett til tidligpensjon må leder av siidaandel og ektefellen/samboeren ha hatt en referanseinntekt på minst 45.000 kroner. Landbruksdirektoratet kan etter en særskilt vurdering la næringsinntekt fra fiske, fangst og annen tilleggsnæring til reindriften inngå i referanseinntekten (§ 7).

Slike tilleggsnæringer kan være inntekter fra husflidsprodukter som er biprodukter av rein (duodji), sanking av bær, snarefangst, fiske i elver og ferskvann. Virksomhet som turisme, matopplevelser og lignende faller dermed utenfor bestemmelsens anvendelsesområde (Landbruksdirektoratet 2021, Forskrift om tidligpensjon i reindriften – kommentar til regelverk).

§ 8 omhandler inntektskrav for å utløse enbrukerpensjon: Referanseinntekt til leder av siidaandel må utgjøre minst 50 prosent av siidaandelsleders inntekt, eller siidaandelsleders og ektefelle/samboers samlede referanseinntekt må utgjøre minst 50 prosent av deres samlede inntekt.

Tilleggskrav for å utløse tobrukerpensjon beskrives i § 9: Ektefelle/samboer må ha mindre enn kr 80.000 i annen inntekt, og siidaandelslederens og ektefelles/samboers samlede referanseinntekt må utgjøre minst 50 prosent av deres samlede inntekt.

Tobrukerpensjon skal deles likt mellom leder av siidaandel og ektefelle/samboer (§ 10).

Det ytes ikke tidligpensjon for tidsrom det ytes uføretrygd, arbeidsavklaringspenger eller gjenlevendepensjon fra folketrygden. Utbetaling av tidligpensjon skal ikke overstige tidligere siidaandelsleders og eventuelt ektefelle/samboers samlede referanseinntekt (§ 11).

Siidaandelsleder og ektefelle/samboer kan kreve å få et foreløpig tilsagn på om de er berettiget til tidligpensjon. Forhåndstilsagnet er gyldig i tolv måneder fra søker har fått beskjed om tilsagnet (§ 14).

Forskriftens § 15 omhandler satser: Satser for enbruker – og tobrukerpensjon blir fastsatt av Stortinget etter forslag i de årlige proposisjoner om reindriftsoppgjøret, og er henholdsvis 150.000 kroner for enbrukerpensjon og 240.000 kroner for tobrukerpensjon.

Disse satsene er det maksimale tilskuddet en kan oppnå for enbruker- og tobrukerpensjon. Dersom referanseinntekten er mer enn 45.000, men mindre enn 150.000/240.000 kroner, vil den årlige utbetalingen være lik referanseinntekten til søker.

4.1.1 Intervju med mottakere av tidligpensjon

Ifølge statistikk fra Landbruksdirektoratet er det pr. 20. september 2021 15 mottakere av tidligpensjon over denne ordningen i Norge. Disse har mottatt tidligpensjon over ett til 5 år. NIBIO har søkt telefonisk kontakt med 13 av disse, og har fått kontakt med 9. Disse har vi gjennomført telefonintervju med basert på en intervjumal. To personer er kontaktet via e-post (da vi ikke fant et telefonnummer) hvor den samme intervjumalen var vedlagt. Disse to har ikke svart. I tillegg har vi hatt telefonkontakt med en person som ikke ønsket å svare på våre spørsmål.

I tillegg til de 15 som mottar tilskudd per nå var det de siste fem år en person som fikk sin siste utbetaling i 2020, en i 2019 og fire hadde sin siste utbetaling i 2017.

«Hva var hovedgrunnen til at du valgte å søke tidligpensjon?»

Her svarte samtlige respondenter at hovedgrunnen var å slippe yngre generasjoner til, mens tre også la til grunn fysiske plager eller det å forebygge helseutfordringer ved å gi opp driften. En person tilføyde også at det var et passende tidspunkt siden ektefellen hadde blitt alderspensjonist. Et gjennomgående synspunkt fra respondentene var at de anså det som viktig å komme seg inn i reindriften ved tidlig alder mens fysikk og pågangsmot er høyt, og før man har fått «gode vaner» med å motta jevnlig lønn fra annet lønnsarbeid. Det var også et poeng å overdra tidsnok til at den som overtok var i en alder hvor de hadde rett til å søke etableringstilskudd. De aller fleste overdro driften til egne barn, mens to personer overdro til barn av søsken – den ene fordi vedkommende ikke hadde egne barn og den andre fordi egne barn ikke ønsket å overta.

«Hva var din alder når du søkte tidligpensjon?»

Fire av respondentene var 57 år. Tre av disse overdro til egne barn, mens en overdro til barn av søsken som var særdeles ivrig på å starte med reindrift. Fire andre var mellom 60 og 63 år hvorav den ene på 63 år hadde ventet til eget barn var gammel nok til å ta over. En av respondentene var 65 år.

«Var det momenter som gjorde at du var i tvil om å søke tidligpensjon?»

De aller fleste svarte at det var størrelsen på tilskuddet som gjorde at de var i tvil om å søke. To av respondentene svarte at de lenge hadde planlagt for en generasjonsovergang, og ventet på riktig tidspunkt i forhold til alder på egne barn og muligheten for å skaffe seg annet inntektsgivende arbeid. To av respondentene viste til ordningen om at begge ektefellene ble tvunget til å redusere dyreantallet dersom en av de gikk over på tidligpensjon.

«Hadde du annen inntekt enn næringsinntekt fra reindriften før du søkte tidligpensjon?»

Fra egen virksomhet var det en av respondentene som hadde litt inntekt fra duodji og en annen hadde inntekt fra opplevelsesturisme. En tredje hadde noen strøjobber som lønsmottaker fra før de søkte tidligpensjon. De øvrige hadde ingen annen næringsinntekt utenom reindriften.

«Tilskuddet til tidligpensjon er ikke definert som pensjonsgivende inntekt i folketrygden. Har du nå annen pensjonsgivende inntekt?»

Persjonen som hadde inntekt fra duodji fra før har utvidet sin virksomhet. En av respondentene har skaffet seg lønnsinntekt i tillegg til å drive en egen virksomhet og en har lønnsinntekt fra ansettelsesforhold fra barnet som overtok reindriften. De øvrige opplyste at de ikke hadde annen inntekt enn tilskuddet de mottar.

«Solgte du livdyr til den som overtok driften?»

Samtlige opplyste at de enten hadde overdratt reinflokken vederlagsfritt eller til en symbolsk sum langt under markedsverdi. Ingen hadde vurdert å sende dyrene til slakt eller ta ut ekstra slaktedy. Årsaken til dette var ifølge respondentene at den som overtok ville blitt satt i en vanskelig økonomisk situasjon. Enkelte hadde byttet reinmerke med den som overtok og slaktet ned til lovlig antall dyr i det nye merket.

«Fikk du rådgiving før du søkte om tidligpensjon?»

De aller fleste opplyste at de hadde mottatt begrenset rådgiving fra forvaltningen i forbindelse med søkeprosessen. To av respondentene hadde svært god hjelp av regnskapsfører omkring de økonomiske forholdene rundt overdragelsen og en respondent hadde kunnskaper nok på egen hånd.

En av respondentene ble veldig negativt overrasket over tilskuddsutbetalingen, og opplyste at søknad om tilskudd ikke ville blitt sendt om resultatet var kjent på forhånd.

4.1.2 Intervju med siidaandelsledere som ikke har søkt tidligpensjon

Vi har også kontaktet og fått svar fra 13 siidaandelsledere som er i aldersgruppen hvor de kunne ha søkt tidligpensjon, men som ikke har gjort det. Dette for å høre deres begrunnelse for valget.

«Kjenner du til ordningen med tidligpensjon i reindriften?»

Her svarer fire av respondentene at de ikke har kjennskap til ordningen, fire svarer at de vet om ordningen, men at de ikke har satt seg inn i den og fem svarer at de kjenner til ordningen.

«Har du vurdert å søke, eventuelt hvorfor ikke?»

Av de fire som ikke kjenner til ordningen er det ingen som har vurdert å søke. Av de som kjenner til ordningen, men ikke har vurdert å søke er en typisk begrunnelse at de er ved bra helse, motivert for å fortsette og/eller har barn som er for unge til å ta over.

Av de som har gjort en reell vurdering om å søke svarer alle at de ikke fant ordningen attraktiv i forhold til økonomi. At tilskuddet er for lite og at regelen om å eie maksimalt 20/30 dyr også setter for store begrensninger på mulighetene for inntekt.

Et utsagn fra en av respondentene kan stå som en oppsummering: «Man kan si at ordningen trigger meg ikke i hovedsak fordi den er for dårlig med hensyn til økonomi – det blir for lite utbetalt. Jeg har større inntekt fra reindrifta per i dag enn 150.000 kroner, og tidligpensjon vil bety redusert inntekt for meg. Det at en kun kan ha 20 rein reduserer jo muligheten for inntekt også. Burde kanskje ha mulighet for å ha flere dyr, kanskje opp til 50 dyr».

En av respondentene har søkt om tidligpensjon, men har foreløpig ikke fått svar på søknaden.

4.2 Etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd til ungdom

Etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd til ungdom reguleres av Forskrift om tilskudd til siidaandeler og reinlag. Formålet med tilskudd til siidaandeler og reinlag beskrives i § 1 av forskriften, og «skal bidra til å fremme en bærekraftig reindrift, kvalitet og produktivitet samt heve inntekten i næringen». Etableringstilskudd omhandles i forskriftens §9, og særskilt driftstilskudd for ungdom i §7.

Særskilt driftstilskudd til ungdom kan innvilges med inntil 40.000 kroner til leder av siidaandel som er under 30 år per 1. januar i driftsåret. I felles siidaandel kan likevel eldste ektefelle være over 30 år. For å være tilskuddsberettiget må siidaandelsleder også oppfylle vilkåret i § 3, pkt. 2 i samme forskrift. Her stilles det krav om at reinlaget eller leder av siidaandelen har hatt en avgiftspliktig salgsinntekt fra salg av kjøtt fra rein i eget merke på minimum 50.000 kroner eksklusiv mva. det siste kalenderåret.

Etableringstilskudd kan innvilges til personer som får overdratt eller opprettet siidaandel til seg før han eller hun har fylt 35 år. Dersom siidaandelen blir overtatt av ektefeller eller samboere i fellesskap, kan likevel eldste ektefelle eller samboer være over 35 år. Tilskuddet er på inntil 80.000 kroner det første året etter overdragelsen, og inntil 65.000 kroner per år de neste to årene. Den som søker etableringstilskudd er fritatt for inntektskravet i § 3.

4.2.1 Intervju med mottakere av etableringstilskudd

Fra statistikken vi har mottatt fra Landbruksdirektoratet har vi valgt ut 10 informanter som har mottatt etableringstilskudd. 8 av disse var i aldersgruppen under 30 år, og hadde derfor også rett til å søke særskilt driftstilskudd til ungdom.

«Var muligheten for å få etableringstilskudd en medvirkende årsak til at du valgte å starte med reindrift?»

Her svarer de aller fleste at de ville startet med reindrift uansett og at muligheten til å drive med reindrift rager høyere enn selve tilskuddet. To av respondentene svarte at muligheten for å få etableringstilskudd hadde en viss betydning.

«Tilskuddet deles nå over tre år med inntil kr. 80.000 det første året og inntil kr. 65.000 de to neste år. Ville du foretrukket at hele tilskuddet hadde blitt utbetalt som et engangsbeløp?»

7 av respondentene synes utbetalingsratene er grei slik det er nå. En av disse (som også fikk utbetalt særskilt driftstilskudd) svarte at tilskuddene til sammen gjorde det mulig å kjøpe ny snøscooter det første driftsåret. Tre av respondentene hadde gjerne sett at tilskuddet hadde blitt utbetalt som et engangsbeløp.

«Ville du foretrukket å få en større andel av totaltilskuddet det første året for å ha en større startkapital?»

De samme som svarte «ja» på spørsmålet over svarer naturlig nok «ja» også her. Tre av respondentene ønsket at tilskuddet skulle fordeles på rater, men en større andel av tilskuddet det første året.

«Hva mener du om størrelsen på det totale tilskuddet?»

7 av respondentene svarer at tilskuddet kunne vært større og to av disse foreslår konkret 300.000 kroner fordelt over tre år. To svarer at størrelsen på tilskuddet er helt greit. En mener at tilskuddet er altfor lavt og at det i tillegg burde vært en billig låneordning på linje med landbruket. Vedkommende mener også at det burde vært en egen tilskuddsordning for å kjøpe ut eldre som har siidaandeler slik at de eldre hadde fått det bedre økonomisk.

«For å kunne motta etableringstilskudd kan man ikke være eldre enn 35 år. Hva mener du om denne aldersgrensen?»

4 svarer at det er en bra aldersgrense og to av disse mener det skaper litt press på de eldre til å overføre sin siidaandel. En mener at det burde være en aldersgrense for hvor gamle de som overfører siidaandelen kan være i forhold til utløsning av etableringstilskudd for den som overtar, slik at de eldre stimuleres til å ikke holde på siidaandelen lengere enn nødvendig. En mener at det nesten er for sent å overta når man er 35 år gammel. Vedkommende mener at det burde være bedre økonomiske ordninger for de som slutter og overdrar sin siidaandel, og at det er et poeng at de som overdrar ikke er for gamle slik at de ennå er sprek nok til å delta med sin kunnskap og erfaring i den daglige familiedriften.

Tre av respondentene mener aldersgrensen er for lav siden svært mange må vente til de er over 35 år før de får muligheten til å overta, mens en mener at det ikke burde være noen aldersgrense.

«Hadde du mulighet for å få kjøpt livdyr da du startet opp?»

Seks av respondentene hadde kjøpet eller hatt muligheten til å kjøpe opp livdyr. To hadde ikke denne muligheten og to undersøkte ikke muligheten.

«Var det noe som gjorde at du var i tvil om å starte med reindrift?»

Her svarer seks av respondentene at de ikke var i tvil. En svarer at det ikke egentlig var tvil, men at faktorer som rovdyr, utbygginger og klimaendringer gjorde at vedkommende var betenkt i forhold til framtiden i reindriften. En svarer at det var sterke faktorer innad i distriktet som skapte tvil uten å gå nærmere inn på hva disse faktorene var. En svarer at reintallet ved oppstart var så lavt at det var behov for annen fast inntekt ved siden av, men følte at reindrifta var en så viktig del av identitetsfølelsen at det avgjorde valget om å starte med reindrift.

«Er det noe mer du vil tilføye?»

Fem av respondentene hadde følgende kommentarer:

«Det viktigste må være at reineiere må få mere makt over sin egen økonomi. At reineierne kan bli mere økonomisk uavhengig av staten. At generasjonskifte-ungdom får skatte og momsfratak de tre første årene, gjerne med minimumsinntekt på kr.50.000,- eks.mva for å vise at du er momspliktig.»

«Jeg er tvilende til om det er likebehandling av tilskuddene hos statsforvalteren. Innleveringsfristene skulle vært mere fleksible i forhold til nyetablererne.»

«Det er positivt at det er en slik tilskuddsordning selv om beløpet kunne vært høyere.»

«Det burde være en ordning kanskje gjennom husbanken i forhold til å kunne få huslån slik at man kan etablere seg (det er vanskelig idag og få huslån som ungdom). Det økonomiske aspektet burde grundig gjennomgås for ungdom i en etableringsfase, da det er mange aspekter i en etableringsfase.»

«Etableringstilskuddet gjør at man får en litt bedre start i en oppstartsfase, noe som er bra.»

4.2.2 Intervju med mottakere av særskilt driftstilskudd for ungdom

Av informantene som hadde mottatt etableringstilskudd var det 8 som også hadde fått særskilt driftstilskudd for ungdom. Disse 8 fikk noen tillegsspørsmål.

«Siidaandelsledere som er under 30 år har også rett til særskilt driftstilskudd for ungdom: Gjorde dette at du hadde lyst til å starte med reindrift før fylte 30 år?»

Fire av respondentene svarer at driftstilskuddet ikke hadde noen betydning for overtakelsestidspunktet. En svarer at det ikke var avgjørende da far var i ferd med å pensjonere seg. Tre hevdet at det var en medvirkende årsak, og en av disse fremholder også at det gjorde det enklere å overbevise faren om å overføre drifta til seg.

«For å rett til særskilt driftstilskudd for ungdom må en ha avgiftspliktig salgsinntekt fra salg av kjøtt i eget merke på minimum 50.000 kroner (eksl. mva) siste kalenderår. Hva tenker du om dette kravet?»

Seks av respondentene mente kravet var helt grei, og en av disse utdypet at det er bra at det stilles krav til reineier i og med at staten bidrar med tilskudd. En mente at siden man er i en oppstartsfase kan det jo være en utfordring om man ikke har muligheten til å slakte det som kreves. Vedkommende mente også at tilskuddet burde vært gitt uavhengig om man har siidaandel eller ikke. En mente at grensen på NOK 50.000,- ikke burde vært der de tre første årene til man er ferdig med etableringsfasen, og mente også at det burde være en tilskuddsordning for de som overdrar sin siidaandel.

«Er det noe mer du vil tilføye?»

Her var det bar en av respondentene som ønsket å tilføye noe:

«Jeg synes ikke det burde være noe tak på produksjonstilskuddet slik det er i dag, da enkelte kan slutte å slakte når de når opp til grensen på 650.000.

4.3 Fagbrevordningen

Fagopplæringen reguleres av Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringsloven). Alle som har fullført grunnskole har rett til skoleplass på videregående skole eller et annet opplæringstilbud. Det skilles mellom **ungdomsrett** og **voksenrett**. Ungdomsretten varer til det skoleåret personen fyller 24 år, mens voksenretten gjelder fra det året personen fyller 25 år. Det er fylkeskommunen som har finansieringsansvar for alle lærekontrakter, opplæringskontrakter og kontrakter om fagbrev på jobb og godkjenning av disse. Fylkeskommunen skal betale tilskudd for opplæring til lærebedriften etter retningslinjer og satser fastsatt av departementet. For fag som har opplæringskontor betaler fylkeskommunen disse midlene til opplæringskontoret som koordinerer det praktiske arbeidet (Rutiner for tilskudd til bedrifter som tar inn lærlinger, praksisbrevkandidater, lærekandidater og kandidater for fagbrev på jobb, Utdanningsdirektoratet –artikkel 15.01.2021).

Opplæringskontoret i faget reindrift ble formelt opprettet i februar 2002, og er godkjent av fagopplæringsnemdene i nåværende fylker Troms og Finnmark, Nordland, Trøndelag og Innlandet. For faget duodji ble opplæringskontoret formelt godkjent etter kunnskapsløftet fra 2006. (Opplæringskontoret for reindrift og duodji, årsmelding 2020-2021). I det følgende vil fokuset være på reindriftdelen.

Opplæringskontoret skal arbeide aktivt for å rekruttere **lærlinger** og **lærekandidater** i reindrift og motivere lærebedrifter til å ta imot lærlinger. Opplæringsloven § 4-1 gir definisjoner på lærlinger og lærekandidater i tillegg til **praksisbrevkandidat** og **kandidat for opplæring på jobb**. Opplæringskontoret for reindrift og duodji fokuserer ikke på de to sistnevnte ordningene.

For å finansiere fagbrevordningen får opplæringskontoret overført basistilskudd fra fylkeskommunene og midler over reindriftsavtalen. I tillegg mottar de midler fra Sametinget, men dette tilskuddet går i all hovedsak til duodjifaget og omtales ikke videre i denne utredningen.

Basistilskuddet fra fylkeskommunene gis enten som «basistilskudd 1» eller «basistilskudd 2». Opplæringskontoret kan ta en viss andel av dette tilskuddet. Per nå tar de 15%, og denne andelen går direkte til lærlingesamlinger og til forsikring for lærlingene. De resterende 85% utbetales til bedriftene som tegner lærekontrakt eller opplæringskontrakt.

Basistilskudd 1 skal gå til bedriftene som tegner kontrakt med ungdom som har ungdomsrett, mens basistilskudd 2 går til bedrifter hvor ungdommen har mistet denne retten.

Midlene som kommer over Reindriftsavtalen går i all hovedsak til lønnsmidler til ungdommen. En liten andel brukes til administrasjon av ordningen. Den årlige overføringen bestemmes gjennom forhandlinger mellom partene i reindriftsforhandlingene. Fra oppstarten i 2002 og til 2020 har overføringen vært fast på 2 millioner kroner uten justeringer i forhold til prisvekst. I reindriftsavtalen 2020/2021 er det satt av 3 mill. kroner til fagbrevordningen. 500.000 kroner av økningen er øremerket lønnsøkning for lærlingene fra januar 2020 og 500.000 til utvidelse av opptaksvilkårene slik at nå kan også andre enn kun barn av siidaandelshavere være berettiget til tilskudd. Styret for opplæringskontoret har vedtatt at lønnstilskuddet til lærlingen kan gis over maksimalt to år.

Som et ledd i å styrke kvinnes situasjon i reindriften, ble avtalepartene enige om å videreføre prioriteringen av kvinnelige søkere til fagbrevordningen. Avtalepartene ser det også som viktig å sikre en geografisk spredt fordeling av lærlingene (Sluttprotokoll fra forhandlingene om Reindriftsavtalen 2020/2021).

Tilskuddssatsene som gjelder fra januar 2020 er oppsummert i tabellen under:

Tilskudd	Pr. mnd.	Til opplæringskontor	Til bedrift	Til lærling
Basistilskudd 1	7.473	1.121	6.352	
Basistilskudd 2	5.996	900	5.006	
Over reindr.avtalen	9.000			9.000

Tabell 3. Tilskuddssatser pr. mnd. i NOK fordelt på kilde og tilskuddsmottaker (Kilde: Opplæringskontoret i reindrift og duodji, årsmelding 2020-2021)

Pr. 31. januar 2021 var det totalt 33 aktive kontrakter i reindrifsfaget. Disse fordelte seg slik:

Troms og Finnmark: 10 jenter og 13 gutter
 Nordland: 1 jente og 3 gutter
 Trøndelag: 0 jenter og 1 gutt
 Innlandet: 0 jenter og 5 gutter.

Normert tid for reindrifsfaget er fullført VG1 og VG2 på videregående skole innen reindrift (reindriftsskolen) og to år som lærling. Om en ikke har videregående skole innen reindrift vil læretiden bli lengere enn to år. Hvor lang denne blir vil avhenge av hvilke kvalifikasjoner vedkommende har, og bestemmes av en opptaksnemd. Det er verdt å merke seg at søkere med normert læretid er synkende. Av de 33 aktive kontraktene er det kun 7 med to års læretid, mens de 26 andre er kontrakter med opp mot 3,5 års læretid. (Opplæringskontoret i reindrift og duodji, årsmelding 2020-2021).

Det at opplæringskontoret har opplæringsbedrifter og lærlinger fordelt på fire ulike fylker med lange avstander medfører økt administrasjon og større utgifter i forbindelse med bedriftsbesøk og fellesmøter i forhold til opplæringskontorer lokalisert til et fylke eller region.

4.3.1 Intervju med lærlinger

Basert på oversikten vi fikk fra Opplæringskontoret for reindrift og duodji har vi fått tak i 7 personer som har vært lærling i reindriften. Disse er intervjuet per telefon. I tillegg er det sendt forespørsel per e-post til fire personer hvor vi ikke fikk svar på telefon. Disse har ikke svart på vår henvendelse.

«Hva var din motivasjon for å søke som lærling?»

De fleste av informantene hadde vært med i reindriften fra barnsben av og så det som naturlig å formalisere sin kunnskap enten som en videreføring av yrkesfagopplæring eller som et løp basert på en noe lengere læretid. En hadde hatt utplassering i reindriften på grunnskolen og ble gjennom dette inspirert til å ta utdanning i reindrift med tanke på en fremtidig jobb som reingjeter.

To av respondentene fremholdt at de så det som viktig å lære seg det som er spesielt for driften i eget distrikt og bli bedre kvalifisert til å ta aktivt del i driften der. En person (hvor ingen av foreldrene har siidaandel) så det som en mulighet for å komme seg inn i reindriften på et senere tidspunkt. En av respondentene ønsket å skaffe seg praktisk erfaring i reindriften som en del av en langsiktig plan med videre studier.

«Hadde du gjort ferdig 2 år på reindriftsskolen før du søkte som lærling?»

4 av respondentene hadde VG 1 og VG 2 fra Samisk videregående skole og reindriftsskole før de startet som lærling. To av disse er oppvokst i reindriftsfamilie i Kautokeino og så det som naturlig å ta

utdanning der. En (fra reindriftsfamilie Troms) hadde et ønske om å lære om reindriftsmiljøet i Kautokeino. Personen som hadde utplassering i tamreinlag, ville oppleve samisk reindrift.

«Hvis nei: vurderte du å ta reindriftsskolen?»

De som ikke tok utdanning fra reindriftsskolen hadde heller ikke vurdert dette. Årsakene som ble nevnt var at de ikke ønsket å reise og bo borte. Et annet moment var (for de som hadde annen videregående skole) at det ville gitt et lengere utdanningsløp.

«Hadde du annen videregående skole fra før?»

To av respondentene hadde annen videregående skole fra henholdsvis media og kommunikasjon og naturvitenskapelig linje med studiespesialisering fra Sverige.

«Hva var din alder når du startet som lærling?»

Samtlige respondenter var 18 år utenom en som var 19 år når de startet som lærling.

«Har/hadde du lønnstilskudd i hele lærlingetiden?»

Tre av de som hadde VG 2 fra reindrift og gjennomførte læretiden på normert tid over to år hadde lønnstilskudd gjennom hele perioden. En oppfylte ikke kravene for å motta lønnstilskudd, men fikk lønn fra lærebedriften.

«Hva synes du om størrelsen på lønnstilskuddet?»

Alle respondentene svarte at de hadde problemer med å klare seg økonomisk på lønnstilskuddet. En tok opp studielån i tillegg, to sier de tok strøjobber ved siden av og en etablerte en liten privat virksomhet.

«Arbeider du full tid med reindrift i dag?»

Fire arbeider mer eller mindre full tid med reindrift. Tre er siidaandelsledere og en er ansatt som gjeter. En av disse har i tillegg full jobb i skiftarbeid og arbeider i reindrifta i friperioder, en har en liten deltidsstilling utenom.

En av respondentene er nå student på fulltid, og en som akkurat er ferdig med læretiden har valgt å ta en god ferie, men sier han ofte får tilbud om arbeid f.eks. ved merking og skilling.

«Har du nytte av opplæringen du fikk som lærling i det yrket du har i dag?»

Samtlige svarer at de føler de har nytte av opplæringen enten i egen drift eller i annen virksomhet. En av respondentene svarte at fagbrevet var utslagsgivende for at vedkommende kom direkte inn på yrkesopplæring for vogntog. En sier at fagbrevet gjør at man kan uttale seg med større tyngde i reindriftsfaglige spørsmål og at man oppnår «større status» f.eks. i møte med myndigheter.

For ytterligere informasjon om hva lærlinger har gjort etter lærlingperioden og hvilken nytte de mener de har hatt av opplæringen vises det til et sammendrag av en spørreundersøkelse utført av opplæringskontoret for reindrift og duodji blant lærlinger i perioden 2002 til 2008 som finnes i vedlegg i kapittel 7.

4.3.2 Intervju med lærebedrifter

Vi har intervjuet tre personer som har hatt ansvaret for en lærling for også å få frem bedriftenes erfaringer med å ha en lærling på fagbrevordningen.

«Hvorfor valgte du å være opplæringsbedrift for lærling i reindrift?»

Samtlige svarer at det var naturlig for dem å etterkomme ønske fra egne barn og en nevø for en av respondentene. De så på det som en fin mulighet for å gi ungdommen en faglig ballast for å kunne etablere seg i reindriften.

«Hva kan du si om de økonomiske forholdene rundt det å ha lærling?»

Alle var fornøyde med at lærebedriftene fikk tilskudd som et bidrag til de ekstra kostnadene til nødvendig kjøretøy og utstyr til lærlingen. Selv om ikke tilskuddet dekker alle kostnadene så de på opplæringen av ungdommen som en investering for fremtiden.

«Hva er din erfaring med å ha lærling alt i alt?»

Erfaringene er positive. En av respondentene syntes samlingene for å bli godkjent som lærebedrift var fint. En annen fremhever det positive i å være to både i form av ekstra hjelp og sosialt. Samtlige mente at både bedriften og lærlingen hadde stort utbytte av læretiden.

5 Diskusjon/vurderinger

Nedenfor følger en vurdering av tilskuddsordningene basert på intervjuene og samtaler med øvrige ressurspersoner vi har hatt i forhold til de ulike tilskuddsordningene som denne rapporten omhandler.

5.1 Tidligpensjonsordningen

Samtlige av de vi intervjuet som mottar tidligpensjon svarte at hovedgrunnen til at de søkte tidligpensjon var å slippe yngre krefter til i reindriften. De overdro enten til egne barn eller slektninger som oppfyller kravene til å overta siidaandelen. Et gjennomgående synspunkt fra respondentene var at de anså det som viktig å komme seg inn i reindriften ved tidlig alder. Litt under halvparten av respondentene søkte om tidligpensjon ved første anledning som 57 åring, og en like stor gruppe var mellom 60 og 63 år. Tidligpensjonsordningen skal bidra til å lette generasjonsoverganger i reindriften og slik sett har denne gruppen bidratt til oppfyllelse av formålet med ordningen. Tilskuddet til tidligpensjon er et fint bidrag dersom en har tilstrekkelig alternativ inntekt ved siden av.

Det er imidlertid slik at det per nå kun er 15 personer i Norge som benytter seg av tidligpensjonsordningen. Av disse er det 9 som oppnår maksimalt tilskudd på NOK 150.000. Ifølge statistikk mottatt fra landbruksdirektoratet var det 106 siidaandelsledere i aldersgruppen 57 – 67 år, og derfor hadde mulighet for å benytte seg av ordningen i 2020 i Norge. De som faktisk benytter seg av ordningen utgjør da i overkant av 14 prosent. Isolert sett er dette ganske mange, men det kommer ikke mange nye til per år. I 2021 var det kun to personer, i 2020 fire personer, i 2019 ingen, i 2018 en person og i 2017 ingen personer som søkte på tidligpensjon.

Selv om det ble nevnt av noen respondenter som hadde valgt tidligpensjon, var det spesielt blant de som hadde tatt et aktivt valg om ikke å søke reagert på det maksimale tillatte dyretallet på 20 dyr ved enbrukerpensjon og 30 ved tobrukerpensjon. Dersom ektefeller/samboere har felles siidaandel og bare en av disse velger å ta tidligpensjon må begge redusere reintall slik at de til sammen har 30 dyr. Dette nevnes som en viktig årsak til at man ikke søker tidligpensjon. Ønsket om å kunne ha flere dyr er økonomisk betinget, og forsterkes av at tilskuddet man kan få utbetalt oppfattes som lite.

Her vil det imidlertid være motstridende interesser mellom den som skal etablere seg og den som overdrar. Et økt reintall hos overdrageren begrenser antallet etablereren kan ha og påvirker den økonomiske situasjonen i en etableringsfase.

For å bedre sin økonomiske situasjon som tidligpensjonist kan selvfølgelig den som avslutter sin siidaandel velge å selge flokken videre til en pris som representerer den reelle verdien av dyrene eller levere et stort antall slaktedyr og realisere andre verdier som er bundet i driftsmidler. Intervjuene viser imidlertid med tydelighet at det ikke er tradisjon for dette i reindriften. Samtlige av respondentene overlot flokken til egne barn eller nær slektning vederlagsfritt eller til en nærmest symbolsk sum. Dette for at ungdommen som overtok skulle få en best mulig start. I tillegg til den økonomiske biten for ungdommen er dette også en stor driftsmessig fordel da de kan overta dyr som er kjent med terrenget og forholdene ellers i det distriktet der de etablerer seg.

Tilskuddet til tidligpensjon regnes ikke som pensjonsgivende inntekt. En kan derfor komme i en situasjon der grunnlaget for alderspensjon reduseres fram mot pensjonsalder dersom man ikke har mulighet for å skaffe seg annen pensjonsgivende inntekt i perioden fra man mottar tidligpensjon til man er alderspensjonist. Dette gjelder særlig for personer som mottar tidligpensjon ved første mulighet som 57 åring. Reindrift er en typisk distriktsnæring, og mulighetene for alternativt arbeid i distriktene kan være begrenset. For å øke interessen for tidligpensjonsordningen er en nærliggende tanke at det årlige tilskuddet økes til et nivå som gir en tilfredsstillende økonomi også for de uten alternativ inntekt. Hvor høyt dette nivået bør være kan nok diskuteres, men i forhold til normal levestandard i Norge er det nok snakk om en relativt betydelig økning. Om man tenker seg en økning

av det årlige maksimale tilskuddet til NOK 200.000, og at dette vil øke interessen slik at en får 10 nye tidligpensjonister neste år, og samtidig at de som har ordningen i dag også får beløpet økt til dette i 2022, vil det bety en økt utbetaling fra Staten neste år på i størrelsesorden NOK 2,5 – 2,9 millioner.

Tidligpensjonsordningen i reindriften er bygd opp etter mønster fra tilsvarende ordning i jordbruket. I samtalen med Norges Bondelag ble det opplyst at tilskuddet til tidligpensjon bare blir sett på som en liten bonus, da den virkelige verdien lå i salget av gården med tilhørende verdier etter takst. I tillegg finnes gunstige finansieringsordninger som gjør den som skal overta et gårdsbruk bedre økonomisk rustet til å betale for verdiene de overtar.

En alternativ løsning for å sikre en bedre økonomi for tidligpensjonisten kan ligge i en ordning som ses i sammenheng med ordninger for den som overtar. Se mer om dette i neste kapittel.

Mange driver med tilleggsnæringer, og det er positivt at inntekt fra slike næringer kan inngå som grunnlag for beregning av referanseinntekten. Virksomhet som turisme, matopplevelser og lignende faller imidlertid utenfor bestemmelsens anvendelsesområde. En internasjonal trend innenfor reiselivet er at etterspørselen etter slike opplevelser er økende. Lokal tradisjonsmat, kulturelle opplevelser som representerer noe unikt og genuint for turistene er absolutt noe reindriften kan bidra med. Her ligger det et marked som mange reindriftsutøvere har sett muligheten til å delta i, og i alle regioner hvor det er naturlig er reindriften en viktig del av reiselivsstrategien. I sluttprotokoll for forhandlingene om Reindriftsavtalen 2020/2021 nevner avtalepartene det samme hvor de ser at det reindriftsbaserte reiselivet kan være en stor mulighet som en tilleggsnæring i reindriften. Samtidig slår de fast at det er helt sentralt at det reindriftsbaserte reiselivet utvikles på reindriftenes premisser og at etableringene skjer i henhold til reindriftslovens bestemmelser. Vi tror at flere innenfor reindriftnæringen vil ha næringsinntekt fra slike opplevelser fremover, og mener det ville være naturlig at inntekt også fra slik tilleggsnæring burde telle med i beregning av referanseinntekten. Vi presiserer at det her er snakk om biinntekter fra reindrift, og ikke egne reiselivsforetak.

Når en først har mottatt tidligpensjon, er dette en irreversibel prosess som kan ha stor innvirkning på framtidig inntekt og pensjonsutbetaling. Det er derfor av svært stor betydning at den som vurderer å søke på ordningen er klar over hvilke konsekvenser det vil medføre på kort og lang sikt og får rådgivning om dette. Et fåtall av respondentene opplyste at de hadde fått råd av regnskapsfører, mens flertallet ikke hadde fått rådgivning. Det er behov for en rådgivningstjeneste som kan gi veiledning i slike spørsmål for reindriften. Det er naturlig å tenke at NRL/NBR burde ta en aktiv rolle i dette.

5.2 Etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd for ungdom

Personene vi har intervjuet i forhold til etableringstilskudd og særskilt driftstilskudd til ungdom er tydelig på at de ville startet med reindrift uavhengig av om det var mulig å oppnå tilskudd eller ikke. Av de som har mottatt særskilt driftstilskudd for ungdom svarer halvparten at aldersgrensen på 30 år ikke hadde betydning for overtakelsestidspunktet mens den andre halvparten svarte at aldersgrensen gjorde at det var et poeng for dem å overta tidligst mulig. De absolutt færreste var i tvil om det var riktig for dem å starte med reindrift. Reindriften er for mange en viktig identitetsfaktor for ungdommene. Likevel svarer alle at tilskuddet har stor betydning i en etableringsfase og at ordningen stort sett fungerer greit.

At de fleste svarer at tilskuddet gjerne kunne vært større er kanskje naturlig, men likevel verdt å merke seg siden det gir en pekepinn på at etableringsfasen er økonomisk krevende. Det er interessant å merke seg at seks av ti respondenter ønsket en endring i fordeling av tilskuddet over år. Halvparten av disse ønsket etableringstilskuddet utbetalt som et engangsbeløp mens den andre halvparten syntes rater over tre år var greit, men med en større andel av tilskuddet det første året de etablerte seg. Begrunnelsen er det ville gitt et noe større økonomisk handlingsrom det første året når det er behov for å skaffe seg både kjøretøyer og utstyr. En ordning med større fleksibilitet hvor etablereren kunne

velge mellom to-tre alternative utbetalingsrater kan være en ide i denne sammenhengen. For ytterligere å styrke det økonomiske handlingsrommet kan man tenke seg at det etableres en ordning med skattelettelser og momsfristak for den som etablerer seg for eksempel i en periode på tre år.

Flere av de unge er opptatt av den økonomiske situasjonen for den som overdrar, og etterlyser ordninger som er gunstige for begge parter. Her nevnes egne tilskudd for å kjøpe ut de eldre og billige låneordninger for etablererne på lik linje med landbruket. Dette er etter vår mening et godt poeng.

Et forslag kan være at dersom en velger tidligpensjon, utløses det samtidig en rett for den som overtar siidaandelen å søke et rentefritt lån for å kjøpe livdyrene fra den som overdrar sin siidaandel. Det settes et tak på lånebeløpet, for eksempel tilsvarende antatt slakteverdi og en rentefri periode på for eksempel 6 år. Forutsetningen for å få lånet krever en avtale mellom tidligpensjonisten og overtakeren. Dette vil sikre tidligpensjonisten et bedre utgangspunkt for sin pensjonisttilværelse og bidra til at flere tar tidligpensjon. Dermed får flere mulighet til å komme inn i reindriften på et aldersmessig riktig tidspunkt. Hvis ungdom/unge som ønsker seg inn i reindriften må vente uforholdsmessig lenge vil de måtte ta seg annet arbeid og etter hvert vil sannsynligheten for en «tilbakekomst» til reindriftsnæringen minke. Våre intervjuer viser også at etablereren er opptatt av at tidligpensjonisten klarer seg bra, de har tross alt overtatt livsverket til vedkommende. En bedre «startpakke» for tidligpensjonisten vil dermed også være positivt for etablereren. Vi vil tro at et rentefritt lån gis lettest av et fond, lignende reindriftenes krisefør-fond. Gitt samme antakelse med 10 ekstra tidligpensjonisttilskudd, gjennomsnittlig lånebeløp på NOK 600.000 og en rente på 2 prosent betyr dette en årlig rentekostnad på 120.000 i tillegg til tidligpensjonisttilskuddet.

For etablering i landbruket er det svært vanlig å benytte seg av låneordninger som finnes i Landkreditt. Landkreditt er et finanskonsern rettet mot landbruket og er et samvirkeforetak av låntakere. Landkreditt bank har for eksempel en låneordning som kalles «Ny-bonde lån» - se <https://www.landkredittbank.no/lan/landbruk/generasjonsskiftelan/>. Dette er en gunstig ordning for personer under 45 år som er i ferd med å etablere seg som bonde uavhengig av om det skjer gjennom odelsrett eller kjøp i det frie markedet. I prinsippet kan alle bli medlem i Landkreditt, men det finnes ingen finansieringsordninger som er tilpasset reindrift.

Etablering av slike finansieringsordninger for reindriften ville bidra til en bedre økonomisk situasjon både for etablereren og den som overdrar sin siidaandel og kan medvirke til å redusere interessemotsetningen som ligger i antall dyr hos den som overdrar i forhold til etablereren som nevnt i forrige kapittel. Muligheten for etablering av en finansieringsordning bør absolutt utredes.

5.3 Fagbrevordningen

Fagopplæringen reguleres av Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringsloven). Det er fylkeskommunen som har finansieringsansvar for alle lærekontrakter og godkjenning av disse. Fylkeskommunen skal betale tilskudd for opplæring til lærebedriften etter retningslinjer og satser fastsatt av departementet. Avtalepartene har derfor påvirkning kun for den delen av fagbrevordningen som bestemmes i reindriftsavtalen.

Intervjuene med både lærlinger og lærebedrifter viser at de i all hovedsak er fornøyde slik ordningen fungerer, og den økende pågangen av søkere viser at mange ønsker å benytte seg av muligheten. Lærlingene får et formelt kompetansebevis som gir status og er til nytte både for arbeid i praktisk reindrift, nærliggende yrker og som poenggivende for annen utdanning. Lærlingene vi har intervjuet mener at kunnskapen de har tilegnet seg vil være til nytte i enhver virksomhet.

Lærlingene viser til at det var økonomisk utfordrende å klare seg på lønnstilskuddet de mottok og så gjerne at tilskuddet var noe høyere. Samtidig må styret for opplæringskontoret gjøre en avveining mellom å bevilge høyere lønnstilskudd mot ønsket om å gi lærlingeplass til flere.

Ifølge opplæringskontoret er det en trend at det blir flere søkere som ikke kvalifiserer til normert lærlingetid. Om denne trenden fortsetter og kanskje forsterker seg, vil en i fremtiden ha enda flere lærlinger som går uten lønnstilskudd på slutten av læretiden enn i dag da lønnstilskuddet per nå innvilges for maksimalt to år.

Som vist i kapittel 2 er det en lav andel av unge kvinnelige siidaandelsledere. Som et ledd i å styrke kvinnesituasjonen i reindriften, er avtalepartene enige om å videreføre prioriteringen av kvinnelige søkere til fagbrevordningen. Dette er etter vår mening en fornuftig strategi.

Det at opplæringskontoret har opplæringsbedrifter og lærlinger fordelt på fire ulike fylker med lange avstander medfører økt administrasjon og større utgifter i forbindelse med bedriftsbesøk og fellesmøter i forhold til opplæringskontorer lokalisert til et fylke eller region. Slike bedriftsbesøk, samlinger for lærlingene og samlinger for å bli godkjent som lærebedrift er viktige for å sikre god kvalitet i opplæringen.

6 Konklusjoner og anbefalinger

Med bakgrunn i innsamlet materiale, intervjuer, samtaler med fagpersoner og egne vurderinger vil NIBIO komme med følgende konklusjoner og anbefalinger:

6.1 Konklusjoner

- Det er mange unge som ønsker seg inn i reindriften, og det er en svak økning av unge som har etablert seg. I forhold til «Generasjonsutvalgets» mål om andelen unge under 30 år på 20-25 prosent er dagens andel på 14 prosent et stykke unna. Kvinneandelen blant unge siidaandelsledere er fortsatt lav.
- Hovedutfordringen i dagens generasjonsoverganger i reindriften er mangel på avgang til pensjon. Selv om økt tilskudd til etablereren vil bidra godt, er det først og fremst et bedre økonomisk fundament for tidligpensjonisten som vil bidra til en større og raskere generasjonsovergang.
- Tilskuddet til tidligpensjon er et fint bidrag dersom en har alternativ inntekt ved siden av.
- Det maksimale tilskuddet til tidligpensjon på henholdsvis 150.000 for enbrukerpensjon og 240.000 for tobrukerpensjon gjør det krevende å klare seg økonomisk dersom en ikke har muligheter for annen inntekt. Dette sammen med det maksimale dyretallet på 20/30 dyr i bevoktning nevnes som en viktig årsak til at en ikke velger å søke tidligpensjon.
- Mange unge opplever etableringsfasen som krevende og etterlyser økonomiske ordninger som er gunstige både for seg selv som etablerer og den som overdrar.
- Både lærebedrifter og lærlinger oppfatter fagbrevordningen som rimelig god.

6.2 Anbefalinger

For ytterligere å bidra til hensiktsmessige generasjonsoverganger i reindriften mener vi at en bør se på tiltak som er til gunst både for de som skal pensjonere seg og de som skal etablere seg. I de følgende kulepunktene foreslå vi tiltak som kan innføres enten alene eller i en kombinasjon:

- Vi tror at en god finansieringsordning kan bidra til rekruttering og generasjonsoverganger i reindrifta. En finansieringsordning som er god for begge parter kan bidra til å dempe behovet for å ha flere dyr i bevoktning og samtidig gi bedre vilkår for den som skal etablere seg.
- Vi foreslår at tidligpensjonsordningen beholdes i sin nåværende form, men inntekt fra tilleggsnæringer som opplevelser knyttet til reindriftskulturen og matopplevelser bør telle med i referanseinntekten. For å øke interessen for ordningen, bør man også vurdere å øke det maksimale tilskuddet.
- Vi har pekt på muligheten for at den som overtar driften til en som tar tidligpensjon gis rett til å søke et rentefritt lån for å kjøpe ut livdyrene til tidligpensjonisten basert på en avtale mellom partene. Vi har også vist til mulige finansieringsordninger for reindrifta i likhet med det øvrig landbruksnæring har gjennom Landkreditt. Disse mulighetene bør etter vår mening være med i en utredning om økonomiske forhold ved generasjonsoverganger i reindriften.
- I forbindelse med etableringstilskudd bør en ordning med større fleksibilitet hvor etablereren kunne velge mellom to-tre alternative utbetalingsrater vurderes. For ytterligere å styrke det økonomiske handlingsrommet bør man også vurdere om det er hensiktsmessig å etablere en ordning med skattelettelse og momsfratak for den som etablerer seg for eksempel i en periode på tre år.

- Selv om særskilt driftstilskudd til kvinner ikke er en del av bestillingen i denne utredningen, mener vi at opprettholdelse av denne ordningen er viktig med tanke på den lave kvinneandelen i næringa. Det samme med videreføringen av prioriteringen av kvinnelige søkere til fagbrevordningen. En bedret HMS, bruk av ny teknologi og andre hjelpemidler som letter den fysiske belastningen kan også avhjelpe situasjonen. Utvikling og forbedringer på disse områdene vil også bidra godt til å øke kvinneandelen i næringen på sikt.

7 Vedlegg

Spørreundersøkelse av lærlinger fra 2002 til 2008 via mail og sms													
Opplæringskontoret i Reindrift og Duodji oktober 2011/IMSG													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	x	-		x	-	-	x	x	-	x	x	-	-
2	-	x	-	x	x	-	x	x	-	x	-	-	-
3	x	-	-	-	-	-	-	-	-	?	x	-	-
4	x	-	x	-	x	x	x	x	-	x	x	-	-
5	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
6	x	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
7	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-
8	x	-	-	-	x	-	x	x	-	?	?	?	?
9	x	-	-	-	-	-	-	-	-	?	x	-	-
10	-	x	-	x	-	-	x	x	-	x	x	-	-
11	x	-	x	-	-	-	-	-	x	x	x	-	-
12	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
13	-	x	x	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-
14	x	-	x	-	-	-	x	-	x	-	x	-	-
15	x	-	-	-	-	-	x	x	-	x	x	-	-
16	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
17	x	-	x	-	-	?	?	?	?	?	?	?	?
sum	13	4	7	3	3	2	7	6	3	6	12	1	0
						1?	1?	1?	1?	4?	2?	2?	2?
% av 17 spurte	76,5	23,5	41	17,5	17,5	11,75	41	35	17,5	35	70,5	5,5	0

Hva jobber du med i dag ?

1. Status i dag: reindrift 75 % (6st 46 % av de m reindrift har reindrift som eneste sysselsetting, de andre kombinerer med annet arbeid, eller studium og strøjobber)
2. Ikke i reindrift
3. Status i dag: slakteri, og andre produksjons og servise oppdrag/arbeid (yrkesfag) som ikke krever høyre utdanning 41%
4. Status i dag: offentlige arbeid eller privat arbeid i privat virksomhet som krever høyre utdanning 17,5%
5. Status i dag: student 17,5%

Tok du mer utdanning etter lærling/fagbrev i Reindrift? Hvis "ja", hvilken type utdanning eller kurser?-

6. Utdannelse etter fagbrev: elev lærling vgs nivå annet fag 11,75%
7. Utdannelse etter fagbrev: vgs-studiekompetanse eller tilsvarende 41%
8. Utdannelse etter fagbrev: høyskole utdanning eller tilsvarende 35%
9. Utdannelse etter fagbrev: kortere kompetansegivende kurser 17,5 %

Har de kunnskaper som du tilegnet deg under lærling perioden vært til nytte i din jobb eller utdanning senere?

10. Til nytte: i annen virksomhet 35%
11. Til nytte: i daglig reindrift 70,5%
12. Ikke til nytte for annen virksomhet 5,5%
13. Ikke til nytte for reindrifsvirksomhet 0% (2 vet ikke)

Konklusjon

De aller fleste som svarte hadde reindrift som sysselsetting 75 % litt mindre enn halvparten hadde reindrift som eneste sysselsetting. 23,5 % hadde ikke reindrift som sysselsetting.

Utdanning etter fagbrev: 41 % hadde tatt studiekompetanse, og 35 % høyere utdanning (NB! Etter reform 94 tar de aller fleste også påbygning, enten før de går ut i lære eller etter at de er ferdig med fagbrev (lærlingsøknader 2010 (ca. 25 søknader er et resultat av de som først tok påbygning før de gikk ut i lære + de som gikk ut vg2 reindrift). Disse er ikke med i denne undersøkelsen.

70 % av de som svarte mente at opplæringen var til nytte i det daglige arbeidet med reindrift. Av disse var alle i reindriftsarbeid.

Noen av de som var i reindrift og de som hadde annet arbeid syntes at reindriftskunnskapene var nyttige i andre sammenhenger enn i daglig reindrift.

Dette har vært en kort og enkel undersøkelse med et lavt antall besvarelser i forhold til totalt antall lærlinger som har vært i systemet (ca20%). Undersøkelsen gir derfor et begrenset bilde av hva fagbrevkandidatene arbeider med og hvilken type opplæring/utdanning de har skaffet seg etter Fagbrevet.

Ellers kan man vel si at de mest utførlige og reflekterte besvarelsene kom fra de som tatt fagbrev for mange år siden og de med høyskole utdanning. Noen kom også med råd om hvordan reindriftsutdanningen kan videreutvikles enda mer.

Her er noen utdrag:

«I aller høyeste grad. Det er helt unikt å kunne bruke to år utelukkende på fjellet i en situasjon hvor de fleste andre ville vært nødt til å gå på skole eller være i annen jobb. Å drive yrket på heltid er det som gir en sikkerhet i om du vil gjøre dette videre, eller velge en annen vei. Skolen var bra, men det er helt andre ting man lærer i lærlingetida.»

«Det jeg lærte som lærling har vært nyttig. Har fått jobb i xxxx når dem trengte noen som har kunnskaper om reindrift og mange av oppgavene (inkludert master oppg.) har jeg skrevet på bakgrunn av den kunnskapen jeg har om reindrift.»

«Lærlingeperioden var en lærerik tid, det var en viktig periode som jeg har hatt mye nytte av i min daglige drift nå og i ettertid.»

«Til nytte: det har styrket min identitet og i politisk engasjement/reindriftspolitik, da er det veldig viktig å vite hva man prater om og ha erfaring innenfor reindrift.»

«Ja det har vært nyttig for den praktiske reindriften, men det er noe man kunne ha hatt inne i pakken, som f.eks sprøytekurs for ivo mec, førerkort klasse B, tradisjonelt slaktekurs med godkjent krumknivbruk, galden kursa. Og kurs godkjent for dyretransport.»

Litteraturreferanse

Landbruksdirektoratet, Totalregnskapet for reindriftsnæringen. Regnskap 2019 og budsjett 2020

Landbruksdirektoratet, Rapport nr. 40/2020 Kriterier for bærekraftsmålene i reindriftspolitikken.

https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/filarkiv/rapporter/Rapport%2040%2020%20Kriterier%20for%20b%C3%A6rekraftsm%C3%A5lene%20i%20reindriftspolitikken.pdf/_/attachment/inline/d14f169c-88ba-4454-8860-e6c524ca1edc:601e5a903aa3f7400c2028a35340190c7d3bb99b/Rapport%2040%2020%20Kriterier%20for%20b%C3%A6rekraftsm%C3%A5lene%20i%20reindriftspolitikken.pdf (hentet 29.11.2021)

Opplæringskontoret for reindrift og duodji, Årsmelding 2020-2021.

Sluttprotokoll fra forhandlingene om Reindriftsavtalen 2020/2021.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/98358b77c0284a4b94ef1929c51aee18/reindriftsavtale-2020-2021-protokoll.pdf>. (hentet 16.08.2021).

Utdanningsdirektoratet, Rutiner for tilskudd til bedrifter som tar inn lærlinger, praksisbrevkandidater, lære kandidater og kandidater for fagbrev på jobb. <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/Tilskudd-til-bedrifter-som-tar-inn-larlinger-og-larekandidater-/>. (hentet 10.11.2021).

Meld. St. 32 (2016-2017) Melding til Stortinget. Reindrift lang tradisjon – unike muligheter.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-32-20162017/id2547907/> (hentet 16.08.2021)

Prop. 189 S 2021-2022, Endringer i statsbudsjettet under Landbruks- og matdepartementet, Reindriftsavtalen 2021/2022. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-189-s-20202021/id2846947/> (hentet 23.11.2021).

LOV-2007-06-15-40. Lov om reindrift (reindriftsloven). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2007-06-15-40>. (hentet 16.08.2021).

FOR-2010-06-14-887. Forskrift om tidligpensjon i reindriften.

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2010-06-14-887>. (hentet 16.08.2021).

FOR-2019-06-20-865. Forskrift om tilskudd til siidaandeler og reinlag.

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2019-06-20-865>. (hentet 16.08.2021)

Etterord

Målet med denne rapporten var å utrede hensiktsmessigheten av tiltak over reindrifftsavtalen som skal legge til rette for rekruttering og generasjonsoverganger i reindrifften. Antallet unge siidaandelsledere i reindrifften har hatt en svak økning de siste ti år. Innføring av økonomiske ordninger som bedre stimulerer til generasjonsoverganger vil være gunstig for rekruttering av unge reindrifftsutøvere.

Nøkkelord:	Rekruttering i reindrifften, tidligpensjon, etableringstilskudd, driftstilskudd til ungdom, fagbrevordning i reindrifften.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.